

פרשת קדושים – מגיה במקרא

תמר אלכסנדר, פרשת קדושים, תשע"ד

מטרת הפרשה לפרט את המצוות אשר באמצעותן משיגים את הקדושה. צו זה פותח את הפרשה וסוגר אותה: בפסוק א נאמר: "קדושים תהיו כי קדוש אני ה' אלוהיכם", וחזרה על הצו מופיעה בפסוק הסוגר פסוק כו: והייתם לי קדושים כי קדוש אני". הנמקת הדרישה היא הידמות וחיקוי למדת האל: "כי קדוש אני". הפסוק הראשון והאחרון יוצרים אם כן מסגרת מבנית. רשימת המצוות והאזהרות של עשה ולא תעשה המופיעה בתווך חוזרת ומסכמת דברים שנאמרו בפרשיות קודמות. אלו מצוות הקשורות לפולחן, מוסר משפט, דיני משפחה ודיני עריות. מפורטים העונשים החמורים למי שעובר על המצוות ומפר אותן. סדר המצוות אינו ברור ומפרשים רבים ניסו למצוא קשר ענייני של עריכה ברשימת המצוות.

אני מבקשת להתמקד באזהרה חמורה החוזרת 3 פעמים בפרשה, האזהרה נגד שימוש במגיה או בעצם בכישוף. החזרה מעידה על המשקל הכבד שניתן לנושא זה ועל כך שכנראה העם התפתה לעסוק במגיה.

לא תנחשו ולא תעוננו (יט, כו)

אל תפנו אל האובות ואל הידעונים (יט, לא)

ואיש או אישה כי יהיה בהם אוב או ידעוני מות יומתו, באבן ירגמו אותם דמיהם במ (כ, כז)

לא תנחשו – הכוונה לניחוש עתידות, לעונן היא טכניקה של ניחוש עתידות באמצעות קריאה בעננים ולפי פרוש אחר המילה באה מן המילה "עין" והכוונה למעשי אחיזת עיניים.

בעלי אוב פועלים באמצעות העלאת רוחות מתים מן השאול כדי שיגידו עתידות (מה שמכונה נקרומניה). אנו זוכרים את הסצנה המאד דרמטית על שאול המלך אשר ביאשו הלך אל בעלת אוב ובקש שתעלה את רוחו של שמואל כדי שיאמר לו את הצפוי לו.

"ויתחפש שאול וילבש בגדים אחרים וילך הוא ושני אנשיו עמו ויבואו אל האישה לילה. ויאמר: קסמי נא לי באוב והעלי לי את אשר אומר אליך (שמ"א כח:ה-כה)

זה שאול אשר הכרית את האובות ואת הידעוני מן הארץ. האישה מעלה את שמואל שמנבא מוות לשאול ובניו.

ועל כך כתב טשרניחובסקי שיר מפורסם.

הפסוק האחרון בפרשה שלנו מאיים במוות בסקילה על העוסקים בכישוף. מיקומו של פסוק זה לא ברור שכן הוא בא לאחר סגירת הפרשה מבחינה מבנית: "והייתם לי קדושים". מיקום זה מקנה לאזהרה עוצמה רבה.

אף במקומות אחרים במקרא נמצא אזהרות חמורות נגד עיסוק בכישוף המוגדר כ"תועבות הגויים" כך בדברים יח ט-יג למשל: "לא ימצא בך מעון ומנחש וחובר חבר ושואל אוב וידעוני", וכולנו מכירים את הפסוק המפורסם "מכשפה לא תחייה" (שמות כב: ז). הכישוף מוצג כחטא חמור של עבודה זרה ובדרך כלל קשור בנשים בניאוף ובזנות.

אולם יחד עם המגמה המוצהרת והמנוסחת בחריפות נגד כישוף אנו מוצאים במקרא תיאורים של שימושים מגיים: לדוגמה, מבחן הסוטה שהוא אורדיל (משפט שמיים) האישה נבדקת אם סטתה באמצעות קללה הנכתבת על קלף, מומסת במים והאישה שותה מים אלו. זהו יסוד מגי מבוהק

מסורות נארטיביות מלמדות על שימוש בכוח על טבעי בידי גיבורי המקרא. הבולטים בהם הם משה ואהרן אליהו ואלישע, כמובן הם אינם מכונים מכשפים למרות שפעולותיהם נראות מגיות לחלוטין. העריכה המקראית מנסה לטשטש את היסודות המגיים כך לדוגמה מנסה הסיפור להבחין בין להטי החרטומים לבין מעשה אהרן למרות שאלו גם אלו הופכים את המטה לתנין. המטה הן של משה הן של אהרן הם בעלי כוח לשנות את המציאות. באמצעות המטה מכה את משה את מצרים, בוקע את ים סוף, מוציא מים מן הסלע ואף מכריע את הקרב עם עמלק. (במעשה אחרון זו לא מוזכרת התערבות אלוהית). גם לאהרן מטה פלאי מטה שפרח במדבר וסימן את בחירת אהרן לכהן, ויש מטה ובראשו נחש נחושת וכל המביט בו -מבריא.

מעשי הפלא של אליהו ואלישע יוצאים אל הפועל ביוזמתם ולא מיד האל המעורב בהם. באמצעות מילים, טקסים, וחומרים כמו גלימה, מלח, קמח, גזר עץ הם מסוגלים לעצור את הגשם ולשוב ולהורידו, להזרים מים באפיק חרב, להפוך מעט מזון לשפע, לעשות דרך

ארוכה בזמן מועט, לחצות נהר ולעבור בו בחורבה, לרפא מי מעיין
להציף ברזל על פני המים, לקלל ולזמן חיות רעות לשם היזק,
להשית צרעת, להכות בסנוורים, לעבר נשים, להחיות מתים ועוד. כל
אלו מסופרים במלכים א יז ובמלכים ב יג

אלישע שירש את כוחו ואת גלימת הפלאים של מורו אליהו עלה עליו
בחייו בעוצם מעשיו ואף לאחר מותו חוללו עצמותיו פלאים (מלכים ב
יג) אליהו שעלה בסערה השמימה הפך בדורות הבאים לגיבור אגדי
דמות פלאית שעוברת בין עולמות עליונים ותחתונים ובעיקר מגינה
ושומרת על הקהילה ועל יחידים במצוקה.

מכאן אני רוצה להכליל ולגעת בסוגית יסוד היא היחס בין מגיה ודת.
במשך שנים ארוכות החוקרים הבחינו באופן מהותני בין מגיה ודת.
כפי שראינו לא פשוט להבחין בין מעשי החרטומים לבין אהרן, בין
הנביאים לבין הקוסמים.

המגיה נתפשה כשייכת לשכבות נמוכות ובורות של העם ולא רק
שהיא נתפשה מחוץ לדת אלא אפילו כמתנגשת עמה וסותרת אותה.
בחקר התרבות היהודית, רק בעשרות השנים האחרונות השתנתה
התפישה לחלוטין וברי היום שלמגיה יש נוכחות עיקשת בתרבות
היהודית לאורך כל הדורות ורוב החוקרים רואים אותה כחלק
אינטגרלי של הדת.

המגמות החדשות במחקר זנחו את הגישה האפולוגטית שטענה כי
ביהדות ה"טהורה" אין הבלים ואמונות תפלות כמו מגיה. מחקרים
בספרות חז"ל ובספרות המיסטית (מגית) הקדומה, ספרות ההיכלות
והמרכבה, הצביעו על קיומה של תרבות מגית יהודית אופיינית כחלק
ממארג החיים ואין אלו רק אמונות תפלות או השפעה זרה של עמי
הסביבה שנקלטה בעיקר בקרב השכבות הנחשלות והבורות.
התערערו המוסכמות לגבי עיקר וטפל, מרכז ושוליים, ראוי ובזוי.
המחקר החדש של המגיה היהודית הניע אותה מן החצר האחורית
של מדעי היהדות אל קדמת הבמה.